

12. Репецкая Ю. О. Виктимологическая характеристика преступлений, совершенных в отношении лиц пожилого возраста, и их предупреждение : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Репецкая Юлия Олеговна. – Иркутск, 2010. – 161 с.

13. Гишинский Я. И. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений». – 2-ое изд., испр. и доп. / Я. И. Гишинский. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2007. – 528 с.

14. Квашиш В. Е. Зарубежное законодательство и практика защиты жертв преступлений / В. Е. Квашиш, Л. В. Вавилова. – М. : ВНИИ МВД России, 1996. – 128 с.

Надійшла до редколегії 30.10.2013

КУРБАТОВА (МИРОШНИЧЕНКО) И. С. ОСОБЕННОСТИ ВИКТИМОЛОГИЧЕСКОЙ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ В ОТНОШЕНИИ ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ

Исследованы особенности мер виктимологической профилактики преступлений в отношении пожилых людей с точки зрения криминологии, приведена их классификация, обоснованы эффективность их реализации и необходимость использования в деятельности государственных органов.

Ключевые слова: *виктимологическая профилактика, предупреждение преступления, преклонный возраст, пожилой человек, преступник, преступность.*

KURBATOVA (MIROSHNYCHENKO) I. S. FEATURES VICTIMOLOGICAL PREVENTION OF CRIMES AGAINST THE ELDERLY

This features victimological crime prevention measures on the elderly in terms of Criminology are investigated, their classification is given, the effectiveness of their implementation and the need for work in government is justified.

Keywords: *victimological prevention, crime prevention, old age, old man, criminal, crime.*

УДК 343.102:004.9(477)

Ю. В. ЛИСЮК,

кандидат юридичних наук,

доцент начальник відділення юридичного забезпечення

Одеського державного університету внутрішніх справ

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЯК РІЗНОВИД ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ СПІЛКУВАННЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

З'ясовано сутність проведення слідчих дій і зокрема негласних слідчих дій під час здійснення кримінального провадження. Розкрито окремі аспекти процедури зняття інформації з електронних інформаційних систем як різновиду втручання у приватне спілкування у кримінальному провадженні.

Ключові слова: *права людини, кримінальне провадження, слідчі дії, негласні слідчі дії, електронні інформаційні системи.*

Будь-яка держава світу прагне досягти певної політичної, економічної та культурної стабільності шляхом здійснення відповідних реформ, котрі не можуть подобатися кожній людині, але мають виходити з інтересів цілого суспільства і держави. Держави, прагнучи досягти суспільно корисних цілей завдяки впровадженню нового прогресивного законодавства, найчастіше забувають про фундаментальні цінності, які є невід'ємною складовою діяльності держави, її розвиненості, правового ста-

туса у світі, на які держава повинна спиратися, підтримувати та безумовно захищати законні цілі та інтереси кожного громадянина, безпеку, права та свободи громадян.

Захист прав і свобод людини вже протягом багатьох років виступає одним з найважливіших та найпоширеніших напрямів реформування діяльності державних органів більшості країн світу, як економічно розвинутих, так і бажаючих стати такими, зокрема в Україні людину, її права, свободу, недоторканність і

безпеку визнано найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції [1]). Саме від людини залежить стан правового, демократичного та економічного розвитку держави, оскільки для людини найважливішим фактором відчуття безпеки, захищеності та свободи є дотримання її прав, а у разі порушень – відчуття того, що держава зробить усе можливе для того, щоб ці права відновити, тільки тоді можна буде говорити про те, що держава в повній мірі відповідальна перед людиною та суспільством.

Права людини охоплюють усі без винятку галузі права та усі сторони суспільного життя. Однією зі сфер, де правове регулювання є обмеженим, виступає сфера приватного спілкування. На наш погляд, приватне спілкування являє собою передачу від однієї особи до іншої будь-якої інформації, що має певну цінність і значення для цих осіб, охоплює їх інтереси, передається у будь-якому вигляді (усно, письмово чи за допомогою сучасних технологій тощо), при цьому особи розраховують на захищеність цієї інформації від доступу третіх осіб.

Широкий обсяг дослідницьких проблем стану дотримання прав осіб під час приватного спілкування існує у кримінально-процесуальній сфері у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України.

В цьому аспекті потребують більш глибокого вивчення питання щодо окремих різновидів втручання у приватне спілкування, зокрема, вивчення стану дотримання прав людини у випадках, коли необхідним є зняття інформації з електронних інформаційних систем у рамках кримінального провадження.

Дослідженням різних аспектів забезпечення прав і свобод людини, у тому числі питанням дотримання прав людини у кримінальному провадженні, приділено значну увагу в науковій літературі, зокрема у роботах О. В. Баганця, О. М. Бандурки, Б. І. Бараненка, Е. О. Дідоренка, Є. Г. Коваленко, І. І. Когутича, В. Т. Маляренка, М. М. Михеєнка, В. В. Назарова, В. Т. Нора, В. Д. Пчолкіна, В. Я. Тація, В. М. Тертишника, С. А. Шейфера, В. П. Шибіка, М. Є. Шумила та ін.

Мета статті полягає у визначенні порядку та особливостей зняття інформації з електронних інформаційних систем під час здійснення негласних слідчих дій у кримінальному провадженні.

Згідно з нормами ст. 2 КПК України, основними завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства і держави від

кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечення повного, швидкого і неупередженого розслідування і судового розгляду; жодна особа не може бути піддана необґрунтованому процесуальному примусу та до кожного учасника кримінального провадження має бути застосовано належну правову процедуру [2].

Відповідно до норм ст. 7 КПК зміст і форма кримінального провадження мають відповідати загальним засадам кримінального провадження, серед яких верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканність права власності, забезпечення права на захист, безпосередність дослідження показань, речей і документів та ін. [2]. Охорона прав і свобод учасника кримінального провадження та застосування щодо нього належної правової процедури неможливі без проведення відповідних слідчих дій під час здійснення кримінального провадження.

До прийняття нового КПК вчені вкладали різний зміст у поняття слідчих дій. Так, С. А. Шейфер писав про те, що слідчі дії – це дії, котрі, як правило, іменуються збиранням доказів [4]. М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко вказували на те, що слідчі дії як частина процесуальних дій пов'язані з виявленням, фіксацією та перевіркою доказів у кримінальній справі [5, с. 253–254]. Є. Г. Коваленко відзначає, що слідчими є процесуальні дії слідчого, спрямовані на виявлення, закріплення і перевірку доказів, змінюючи слово «фіксація» на «закріплення» [6]. Приблизно таке ж саме за змістом визначення подав В. М. Тертишник з тією відмінністю, що слідчі дії спрямовані не тільки на збирання і перевірку доказів, а й на їх дослідження [7]. Часто зустрічається й думка про те, що під слідчими діями слід розуміти будь-які дії слідчого, регламентовані кримінально-процесуальним законом. Таким чином, основним змістом процесуальної діяльності є встановлення об'єктивної істини, а основним засобом отримання і перевірки доказів є слідчі дії.

Отже, у теорії кримінального процесу під слідчими діями слід розуміти регламентовані нормами процесуального права та здійснювані в рамках кримінально-процесуального провадження уповноваженою на те особою, а також

забезпечувані заходами державного примусу та супроводжувані необхідним документуванням процесуальні дії, які являють собою комплекс пізнавально-засвідчувальних операцій, спрямованих на отримання, дослідження та перевірку доказів [8].

Згідно з нормами ст. 223 нового КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети [2].

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок про те, що слідчі (розшукові) дії є головним та найефективнішим інструментом доказування на стадії досудового розслідування, способом пошуку, отримання та перевірки доказів для встановлення обставин, що мають істотне значення для кримінального провадження.

Крім того, про пошуковий характер слідчих (розшукових) дій свідчить і запровадження у КПК і цілком нового поняття «негласні слідчі (розшукові) дії», які, відповідно до норм ст. 246, є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб [2].

Враховуючи те, що у процесі негласних слідчих дій пошук, отримання, перевірка доказів здійснюються без розголошення відомостей зацікавленим особам, то залежно від ситуації залишаються окремі можливості для порушення прав людини, особливо це стосується сфери приватного спілкування під час здійснення кримінального провадження.

Згідно з нормами ст. 258 КПК одним із різновидів можливого втручання у приватне спілкування є зняття інформації з електронних інформаційних систем під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні [2].

Відповідно до норм ст. 264 КПК пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі, або її частин, доступ до електронної інформаційної системи або її частини, а також отримання таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача може здійснюватися на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про

наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування. Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання у приватне спілкування в цьому випадку додатково повинні бути зазначені ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи, в якій може здійснюватися втручання у приватне спілкування [2].

Отже, зняття інформації з електронних інформаційних систем здійснюється шляхом втручання у приватне спілкування людини тільки на підставі відповідної ухвали суду. Підставою ж для прийняття вказаної ухвали суду є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині (база даних, система управління базою даних, клієнтське програмне забезпечення тощо), яка має значення для досудового розслідування. Зняття інформації здійснюється без відома власника, володільця або утримувача системи. Тим самим одразу виникає питання: як слідчому судді перевірити правдивість наявної у правоохоронних органів інформації, щоб забезпечити законність винесення відповідної ухвали та провадження майбутніх негласних слідчих дій? На це питання неможливо відповісти однозначно, оскільки багато залежатиме від особистих якостей осіб, які надають інформацію, та особливо від третіх осіб, які мають певні інтереси стосовно тієї чи іншої справи. Тому існує ймовірність, що в цій частині дії норм КПК можливі певні порушення прав людини в частині не вповні виправданого втручання у приватне спілкування.

Відповідно до норм ст. 1 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», інформаційна (автоматизована) система – це організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів. У цій же статті Закону сформульовано поняття власника системи та власника інформації. Так, власник системи – це фізична або юридична особа, якій належить право власності на систему. Власник інформації – це фізична або юридична особа, якій належить право власності на інформацію [9].

Крім цього, КПК України передбачено, що зняття інформації може здійснюватися у воло-

дільця або утримувача інформації. Так, володільцем може бути фізична або юридична особа, яка має право на законних підставах фактично використовувати річ відповідно до її призначення. Утримувачем може бути фізична чи юридична особа, яка постійно або тимчасово володіє, застосовує та несе відповідальність за використання предмета утримання [3].

Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин може здійснюватися шляхом отримання інформації, що оброблялася, зберігалася або зберігалася на персональному комп'ютері чи декількох персональних комп'ютерах, об'єднаних у локальну мережу, або ж зовнішніх накопичувачів інформації, що приєднувалися до електронних інформаційних систем. Зняття здійснюється безпосередньо шляхом фізичного доступу до носіїв фахівцями уповноважених підрозділів правоохоронних органів або шляхом відповідного програмного проникнення. Проведення цих слідчих дій відбувається негласно, у порядку, встановленому ст. 246, 248, 250 КПК.

Для здійснення таких процесуальних дій правоохоронним органам необхідно мати у своєму розпорядженні сучасні засоби спеціальної техніки з достатнім для проведення негласних слідчих дій обсягом оперативної пам'яті для забезпечення копіювання або збереження інформації у процесі здійснення кримінального провадження.

Для зняття ж інформації, доступ до якої не обмежується її власником, володільцем або утримувачем і не передбачає проникнення з подоланням окремих систем захисту, не потрібно ухвали слідчого судді. Відповідну інформацію для виконання завдань, які виникають під час здійснення кримінального провадження, можна знайти серед комп'ютерних систем та мереж відкритої інформації, а також у всевітній мережі Інтернет.

Отже, в цій частині людина є захищеною, оскільки інформація, яка буде отримана для забезпечення кримінального провадження, не передбачає втручання у її приватне спілкуван-

ня, вона є загальнодоступною та відображає тільки ті відомості, які надаються самою особою чи знайомими особами.

Повертаючись до ухвали суду, яка дає дозвіл на проведення негласних слідчих дій щодо зняття інформації з електронних інформаційних систем, необхідно наголосити, що в ухвалі слідчого судді повинні бути чітко зазначені ідентифікаційні ознаки електронних інформаційних систем, які підлягають обробці, найменуванню та ін. За результатами проведених негласних слідчих дій в обов'язковому порядку складається протокол із дотриманням відповідних вимог ст. 104–107, 252 та 265 КПК України.

Однак усе ж таки виникають спірні питання, а саме: чи відповідають дійсності отримані в ході негласних слідчих дій документи та чи проведено самі дії з дотриманням усіх вимог чинного КПК? Більше того, особі, яка є учасником кримінального провадження неможливо отримати правдиві дані щодо наявності або спростування тієї чи іншої інформації, оскільки неможливо зі стовідсотковою впевненістю сказати, що протокол, складений після проведення негласних слідчих дій, не підроблено. Тому, знову ж таки, на перший план виходять окремі інтереси осіб, які можуть бути зацікавленими у результатах проведення кримінального провадження, а ці питання будуть постійно виникати та вимагати додаткового, більш глибокого вивчення.

Таким чином, на сьогодні вже можна говорити з упевненістю про те, що не всі дії правоохоронних органів під час здійснення кримінальних проваджень за новим КПК України спрямовані на захист прав людини, хоча КПК є демократичним і його основою є захист прав людини. Але виходячи з того, що Кодекс направлений на демократизацію, потрібен час для того, щоб людина та суспільство направили свої зусилля на виконання вимог чинного національного законодавства, а державні органи ефективно здійснювали політику щодо захисту прав людини й притягнення винних до юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI // Голос України. – 2012. – 19 трав. – № 90–91.
3. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар : у 2 т. – Т. 1 / [О. М. Бандурка, С. М. Блажівський, С. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.

4. Шейфер С. А. Познавательная функция и процессуальная характеристика следственных действий / С. А. Шейфер // Правоведение. – 1980. № 5. – С. 92–98.
5. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України : підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
6. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : [підручник] / Є. Г. Коваленко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 632 с.
7. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : [підручник] / В. М. Тертишник. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 576 с.
8. Провадження слідчих (розшукових) дій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pri.govorsuda.info/yuridisheskie_referati/348-provadhennya-sldchih-rozshukovih-dy.html. – Назва з екрана.
9. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : закон України від 5 лип. 1994 р. № 80/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-vr>.

Надійшла до редколегії 28.10.2013

ЛЫСИУК Ю. В. СНЯТИЕ ИНФОРМАЦИИ С ЭЛЕКТРОННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ КАК РАЗНОВИДНОСТЬ ВМЕШАТЕЛЬСТВА В ЧАСТНОЕ ОБЩЕНИЕ ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ НЕГЛАСНЫХ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Определена сущность проведения следственных действий, в частности негласных следственных действий при осуществлении уголовного производства. Раскрыты отдельные аспекты процедуры снятия информации с электронных информационных систем как разновидности вмешательства в частное общение в уголовном производстве.

Ключевые слова: права человека, уголовное производство, следственные действия, негласные следственные действия, электронные информационные системы.

LYSIUK I. V. INTERCEPTION OF INFORMATION FROM ELECTRONIC INFORMATION SYSTEMS AS A FORM OF INTERVENTION INTO PRIVATE COMMUNICATIONS DURING SECRET INVESTIGATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Human rights for many centuries occupy the most important place in the world law and are recognized as the highest social value. The need to feel complete security is the most important thing for people, to be free, and be sure that in case of violation of their rights, freedoms and interests, a government will find a way to restore person's rights, only then we can speak about economic, legal and democratic power of the state.

Human rights cover all areas of law, without exception, in which they appear, depending on the rules of law, principles and objectives, but are particularly important in the sphere of human rights of the criminal procedure law, as they affect the most valuable aspects of person's life and health. There are many aspects need to pay attention in the criminal procedural law, but they require a special study of private communication that has its variations in the area of criminal proceedings, and this is contributed to the adoption of a new progressive national legislation – the Criminal Procedure Code of Ukraine of European standards.

One of the special aspects of the criminal proceedings in private communication is the protection of rights and freedoms during the investigation procedure. It is conducted secret investigations in special cases, which constitute a large part of the investigation in criminal proceedings and aimed at obtaining and verifying evidences without divulge of information, in which the private sector is undergone some communication disturbances. The vast majority of violations during the secret investigation concern the interception of electronic information systems during criminal proceedings.

Therefore, this article focuses at the essence of certain aspects of the investigation, they are a kind of secret investigative actions aimed at interception of information from electronic information systems as a form of intervention into private communication during the criminal proceedings.

Keywords: human rights, criminal proceedings, investigation, secret investigations, electronic information systems.